

XV. YY. ŞAİRİ TÂLÎ'Î'NİN MİSİR KASİDESİ*

*Nusret GEDİK***

ÖZET

Tâli'î (ö. 925/1519), klâsik Türk edebiyatının temel kaynakları olan tezkireler başta olmak üzere dönemin diğer kaynaklarında da adı geçen önemli ve divân sahibi önemli bir şairdir. Fatih Sultan Mehmed (1451-1481) döneminde hazine kâtipliğine atanan şair, II. Bayezid (1481-1512) döneminde Şehzâde Mahmûd'un defterdarı olarak görev yapmış ve Yavuz Sultân Selîm (1512-1520) döneminde ise Yenigeri kâtipliği görevlerinde bulunmuştur. Kaynaklarda kendisinden ve şîirinden sitayişle bahsedilmesine ve divân sahibi olduğu söylenilmesine rağmen bugüne kadar şîirleri ortaya çıkmamış ve eserinin herhangi bir nüshasına rastlanılmamış olan Tâli'î'nin tarafımızdan yapılan çalışmalar neticesinde Türkçe Divân nüshasına ulaşılmıştır. Yayın aşamasında olan divânında yer alan Mısır redifli kasidesi de bu makalenin konusudur. Yavuz ile birlikte Mısır seferine katılan şair -muhtevadan anlaşıldığı kadarıyla- şîirini Mısır'ın fethedilmesinin hemen ardından söylemiştir. Büyük ihtimale söylediği son kaside veya onlardan biridir. Zira şair sefer dönüşünden kısa bir süre sonra, 925/1519 tarihinde vefat etmiştir. Makalede Tâli'î ve Türkçe Divân nüshası hakkında bilgi verilerek, kasidenin muhtevası üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Tâli'î, XV. yy., Kaside, Mısır, Yavuz Sultan Selîm.

Giriş

XV. yy. klasik Türk şîiri açısından önemli bir dönemdir. Osmanlı Devleti bu yüzyılda beylikten devlete geçişte önemli adımlar atmış, özellikle İstanbul'un fethiyle birlikte Batı Türklerinin de bir kültür ve medeniyet başkenti İstanbul olarak tescil edilmiş, bizatihi Fatih tarafından bütün ilim adamları ile beraber şairler de büyük teveccühler görmüş ve saray tarafından desteklenmişlerdir. Böylesine uygun siyasî bir ortam, kültürde ve edebiyatta önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Artık devletin gelişimi ile paralel

* Makalenin Geliş Tarihi: 04.02.2019 / Kabul Tarihi: 11.03.2019.

** Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / nusretgedik@hotmail.com

bir şekilde edebiyatın her alanında bir gelişme vukû bulacak ve Türk şairleri İranî etkiden de uzaklaşarak kendi orijinal hayal dünyaları ve üslupları sayesinde önemli eserler verecektir.

XV. yy.ın ikinci yarısında tahta ikinci defa geçen Fatih Sultan Mehmed (1451-1481)'in ilim, edebiyat ve sanata düşkün olması; âlim, şair ve sanatkârları himaye etmesinin yanı sıra bizatihi kendisi de *Divân* sahibi bir padişah'tır. II. Mehmed'in anadili Türkçeden başka Arapça, Farsça, İbranice, Rumca, Latince, Slavca ve Keldanice bildiği nakledilir. Fatih'in dönemin ilim adamları Molla Yegân, Molla Hüsrev, Hocazâde, Molla Gürânî gibi şahıslarla ilmî etütlerde bulunduğu bilinmektedir. Semâniye medresesini kurması ünlü matematik ve astronomi bilgini Ali Kuşçu'yu büyük meblağlar harcayarak Türkistan'dan İstanbul'a getirtmesi onun hem ilmî seviyesini hem de ilme verdiği değeri göstermesi açısından manidardır. Fatih, yalnızca doğu kültürüne vakıf bir padişah değildi. Onun Bizans tarih ve kültürüyle alakadar olduğu bilinmektedir. Birkaç batı diline aşina olması, Gentile Bellini gibi bir ressamın onun sarayında bulunması, dönemin bilim adamlarından Bizanslı Amirokis ile oğlunun himaye edilmesi ayrıca Angonali Kriakus'un Fatih'in kâtipliğini yapması, meşhur tarihçi Kritovulos'un sultanın nedimi olması onun ne kadar geniş bir bakış açısının olduğunu gösterir.¹

Anadolu sahasındaki ilk tezkireyi kaleme alan Sehî (ö. 955/1548-49) de Fatih'i "*Her cins latifeye kâbil, her çeşit hünere mâil, özellikle ilim ehline son derece rağbet gösterir ve iltifat ederdi ki hiç bir padişah etmemiştir... Bu bakımdan her kişi ilmi arzular, okumaya can atardı. Onun şâirler zümresine ettiği itibar ve verdiği şöhreti hiç bir padişah vermemiştir. Onun devrinde toplanan şâirler başka hiç bir padişah zamanında bir araya gelmemiştir. Onların her birine ulu dirlikler verir, her an huzuruna getirir ve karşılıklı şiir söyletirdi. Arab'dan ve Acem'den marifetli kimseleri aratır, buldurur ve korur, gözetirdi. Kısaca nâzık tabiatlı, hüner sahibi, hünerin her çeşidini seven, hüner sahiplerini koruyan bir kimseydi.*"² diyerek vasfetmektedir.

¹ Ersen Ersoy, "Fatih Devrinde Cinas Ustası Bir Şair: Hafi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2013, s. 196.

² Sehî Beg, *Heşt Bihişt*, Haz. Hakan Yekbaş, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 14-15.

İşte böyle bir padişah devrini yaşayan Türk edebiyatı, bu yüzyılda Şeyhî (ö. 834/1431?), Ahmet Paşa (ö. 902/1496-97?) ve Necâtî (ö. 914/1509) gibi önemli şahsiyetleri yetiştirmiş, daha adını burada sayamayacağımız pek çok âlim ve şair Türk kültürüne çeşitli sahalarda hizmet etmiştir.³ Bu şairlerden birisi de makalenin konusu olan ve bugüne kadar kaynaklarda *Türkçe Divân* sahibi olduğu belirtilmesine rağmen eseri ele geçmeyen Tâli'î'dir.

Doğumu ve gençlik yılları Fatih Sultan Mehmed dönemine denk gelmesi muhtemel olan şair, kısa bir süre Fatih'in hazine kâtipliği görevinde bulunmuşsa da, Türk edebiyatındaki asıl ününü daha çok II. Bayezid (1481-1512)'in şehzâdesi Mahmûd (ö. 913/1507-08)'un yanında edinmiş, burada Necâtî'nin başını çektiği bir şairler zümresi ile beraber edebî bir muhit içinde bulunmuş, daha sonra şehzâdenin vefatı üzerine II. Selîm (1512-1520)'in maiyetine girerek onun Yeniçeri kâtibi olmuş ve orduyla beraber Mısır seferine katılmıştır. Makalenin konusu bu sefer sonrası şairin padişaha yazdığı Mısır redifli kasidedir.

XV. yy. Şairi Tâli'î Hayatı ve Eserleri

Hayatı

Tâli'î'nin asıl adı Mahmûd'dur. Sadece *Heşt Bihişt*'de şairin adı Mehmed diye kayıtlıdır.⁴ Kastamonuludur. Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Şu'arâ*'sında ihtiyatla belirttiği “Merhûm galiba Magnisa'dandur”⁵ tahmini ise kaynaklarda az da olsa zikredilmektedir. Doğumu, çocukluğu, gençliği, aldığı eğitim ilh. hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Hesap ve kitabette, ferâiz ilminde yetenekli bir kimse olduğundan kaynaklar bahseder. Bu özelliklerinden dolayı II. Mehmed devrinde hazine kâtipliği görevinde bulunmuştur. Daha sonraki yıllarda ise II. Bayezid'in

³ Fatih dönemi edebiyatı hakkında daha fazla bilgi için bkz: Gönül Tekin, “Fatih Devri Türk Edebiyatı”, *İstanbul Armağanı I Fetih ve Fatih*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, (Tarihsiz); Atabey Kılıç, “Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003/1, s. 85-93.

⁴ Sehî Beg, *a.g.e.*, s. 104.

⁵ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, Haz. Filiz Kılıç, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 275.

oğlu Şehzâde Mahmûd'un⁶ maiyetinde dönemin diğer önemli şairleri Necâtî ve Sun'î (ö. 915/1509-10) ile birlikte bulunmuştur. Bu yıllarda Necâtî, şehzâdenin nişancılığını yaparken Tâli'î de defterdar olarak görev yapıyordu.⁷ Sun'î ise şehzâdenin divan kâtibiydi.⁸ Şehzâdenin yanında dönemin diğer ünlü şairleriyle birlikte görev yapan Tâli'î, buradaki hâmisinden ve görevinden dolayı mutlu olmalıdır. Zirâ şehzâde vefat ettiğinde;

Odlara yakdı bu felek-i bî-amân bizi
Gör nice kâra günlere kırdı cihân bizi

matla'ıyla başlayan bir mersiye kaleme almıştır.⁹ Hatta şair hâmisinin padişah olmasını da umduğunu belirterek hâl-i pür-melâlini şöyle anlatır:

Kevn ü mekân pâdişehi oldı dir iken
Âhır bu çarh-ı pür-sitem itdi talan bizi¹⁰

Şair ve şehzâde arasındaki ilişkinin sıkı olduğuna dair bir örnek ise dönemin resmî kayıtlarıdır. Dönemin resmî kaynaklarında da Tâli'î ismi mütemadiyen Şehzâde Mahmûd ile birlikte anılmaktadır.¹¹ Tarafımızdan basıya hazırlanan *Tâli'î Divânı*nda yer alan bu mersiyeden de anlaşıldığı kadarıyla şairin hâmisine karşı içten beslediği duygular ve onun ölümünden duyduğu derin üzüntü mezkûr mersiyyenin muhtelif beyitlerinde sıklıkla

⁶ II. Bayezid'in oğlu Şehzâde Mahmud'un hayatı, ailesi ve faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi için bkz: Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzade Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2010, s. 319-339.

⁷ Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s. 372. Tâli'î'nin, şehzâdenin defterdarlığı görevinde bulunduğu ifadesinden şehzâdenin hem Kastamonu hem de Manisa sancakbeyliği görevi esnasında şairin de onunla birlikte maiyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ Latîfî, *a.g.e.*, s. 359.

⁹ Tâli'î, *Divân*, vr. 174^a. Şehzâde Mahmud'un vefatının ardından yazılan bir diğer mersiye için bkz: Necâtî, *Divân*, Haz. Ali Nihad Tarlan, MEB Yay., İstanbul 1963, s. 110-114.

¹⁰ Tâli'î, *Divân*, vr. 174^a.

¹¹ İsmail Erünsal, *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları*, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay., Harvard 2008, s. 179.

dile getirilmektedir. Sadece mersiye değil *Dîvân*ında bulunan tarihler de şehzâde ile Tâli'î'nin sıkı bir bağı olduğunu ayrıca göstermektedir.

Şehzâdenin ölümünden sonra arkadaşı Necâtî, Manisa'da kalıp devlet görevinden el çekerken,¹² Tâli'î İstanbul'a dönmüş ve kısa bir süre sonra da Yeniçeri kâtibi olmuştur.¹³ Nitekim gazellerinin bulunduğu *Pervane Bey Mecmuası*'nda da şair hakkında "Kastamonuludur" ve "Sultan Selîm zamânında Yeniçeri kâtibi idi" kaydı bulunmaktadır (Vr. 156^b, 583^a).

Selîm-i Evvel devrinde sürdürdüğü Yeniçeri kâtipliği sırasında padişah Tâli'î ve Sücûdî'den Acem seferini anlatan birer tarih yazmalarını ister. Âşık Çelebi bu konu hakkında, Sücûdî'nin eserini gördüğünü, Tâli'î'ninkini görmediğini belirterek "Galiba yüze gelicek yüzü yoktur." der.¹⁴ Bu ifadelerden şairin bu işi beceremediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple padişahıtan utanan şair, bir gün Yavuz Sultan Selîm tarafından sohbete davet edilir. İstenilen *Selîm-nâme*'yi yazamayan –veyahut yazsa da gün yüzüne çıkar(a)mayan-Tâli'î korkuyla Âhî Çelebi'ye "Sultan, sohbet sırasında kızar da Tâli'î'nin boynunu vur diye emrederse, cellat benim boynumu vurur mu?" diye sorar. Âhî Çelebi de "Evet." cevabını verince: "Bana böyle sohbet gerekmez. Zira pekmez, iğne yarasıyla meydana gelen baldan bin kere iyidir." demiş. Daha sonra ise bu bahsi işiten padişahın gönlü şaire kırılmış, kırıklık da gönlünden gitmemiştir.¹⁵

Belirli bir zaman sonra Amasya'da kışlanıldığında yeniçeri isyan edip Pîrî Paşa ve Dukâkinzâde'nin evini basınca oradan dönülmüştür. Tâli'î bu olay üzerine Yeniçeri'nin yaptıklarını bir kıt'a ile söylemiştir:

Keskin olduğu bu yeniçerinûn

Dâ'imâ seyf-i kâtî'î biledür

Yağdurur haşma tîr-bârânı

Harbeden berç-ı lâmi'î biledür

¹² Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Su'arâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 521; Beyânî, *Beyânî Tezkiresi*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 113; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹³ Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 521; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁴ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

¹⁵ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275.

Žarrdur gerçi nefî de çokdur
Çok muzırr var ki nâfi'i biledür

Güneşün yerde nef'i çok ammâ
Bildirende menâfi' biledür

Sinâh-ı şems ü kamer bulur encüm
Mihr ü mâhuñ tevâbi'i biledür

Bahtı kördür bugün bu tã'ifenün
Ne yire varsa Tãli'i biledür¹⁶

Kıt'anın "Ne yire varsa Tãli'i biledür" mısraını işiten Yavuz Sultan Selîm "Yeniçeriler paşaların evlerini bastıklarında birlikteymişsin, malum oldu." deyince korkuyla: "Birlikteydim ama engellemeye gitmiştim" cevabını verir. Tezkireler ve diğer kaynakların verdiği bilgiye göre büyük bir korkuya kapılan şair kâtiplik görevinden feragat eder. Yavuz dönemi kaynakları üzerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde Tãli'i'nin 924 senesinin Saferü'l-Muzaffer'inin 25. günü (8 Mart 1518) görevinden ayrıldığını tespit ettik.¹⁷ Dönemin anonim menâzilnamelerinden birinde Tãli'i'nin mezkûr tarihte, "oturak olduğu" belirtilmektedir. "Oturak olmak" deyiminin müellif tarafından halk ağzında yer aldığı şekilde "kötürüm olmak, elden ayaktan düşercesine hasta olmak" manasında mı kullanıldığı yoksa sadece "görevden çekildi" anlamına mı geldiği şimdilik muallaktır. Belki dönemin sâir kaynakları da dikkate alınarak şairin fizikî bir rahatsızlıkla değil duyduğu korkudan kaynaklı psikolojik bir hastalıkla boğuştuğu düşünülebilir. Çünkü tezkire yazarları şairin o zamanki hâlini "pür-vehm" ve "havf"la anarlar. Lafız, hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın bu tarihte şairin görevini bıraktığı ve yerine Ayasofya mütevellisinden Rüstem Çelebi'nin Yeniçeri kâtibi olduğu kesindir. Şair, dönem kaynaklarının verdiği bilgiye göre kısa bir süre

¹⁶ Tãli'i, *Dîvân*, vr. 170^b. Bu kıt'a tezkirelerde farklı beyitleri alınarak mütemadiyen tekrar edilmektedir.

¹⁷ Bu konuda bkz: Ali Seslikaya, *Yavuz Sultan Selîm'in Sefer Menzîlnâmeleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu Ve Mısır Seferi Menzîlnâmeleri) ve Haydar Çelebi Ruznâmesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014, s. 177.

sonra İstanbul'da vefat etmiştir. Bu kaynaklar tam bir tarih ise belirtmemektedir. Bazı kaynaklar şairin İstanbul'da vefat ettiğini ve mezarının burada olduğunu söylemektedir.¹⁸ Kimi tezkire yazarları da bundan bahsetmeyerek sadece görevinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra vefat ettiğini belirtir.¹⁹ Sebebi tam olarak bilinmese de şairin hayatının son zamanlarına dair kaynaklarda muğlaklık olduğu açıktır. Şairler hakkında biyografik bilgiler ihtiva eden bir mecmuada ise Tâli'î hakkında farklı bir bilgi bulunmaktadır. Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Bölümü K.479 numarada yer alan bu mecmuada²⁰ şair hakkında “Sultân Selîm Hân zamânından Yeniçeri kâtibi iken Ka'be-i Şerîfe giderken fevt olan merhûm ve mağfûr”²¹ ifadesi yer almaktadır. Bu kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Tâli'î hem başkentten uzaklaşmak için hem de ibadetini yapmak için hacca gitmeye niyet etmiş olabilir. Böylece belki üzerindeki korkuyu atacak ve hayatının son günlerinde hac ibadetini de yerine getirecekti. Fakat bu arzusunu yerine getiremeden -büyük ihtimale daha yola çıkmadan İstanbul'da- vefat etmiştir. Ölüm tarihi olarak elimizde tek bir kayıt bulunmaktadır. *Esmâ'ü'l-Müellifin*'de (Bağdatlı İsmail Paşa 1951: 412) verilen “925 sonlarında (Kasım 1519)” öldüğüne dair tek tarih kaydı şairin ölüm tarihidir.²²

Tezkireler Tâli'î'nin şiirlerinden övgüyle bahsetmişlerdir. Onun hakkında en ayrıntılı değerlendirme Latîfî Tezkiresi'nde bulunmaktadır. Latîfî'ye göre şair, büyük şairlerin ya ikincisi ya üçüncüsüdür. Şairlerin üstadı Zâtî onun için “Nısf-ı Necâtî'dir.” demiştir. Şiirden anlayanların “Türkçe söyleyen şairler arasında Necâtî'ye benzer temiz ve yüksek bir şair varsa o da budur.” dediğini aktaran müellif, onun şiirlerinde tercüme, tıraş,

¹⁸ Sehî Beg, *a.g.e.*, s. 104; Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şu'arâ*, Haz. Namık Açıkgoz, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı, s. 210; Katip Çelebi, *Kesfî'z-Zünûn*, C. II, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 656.

¹⁹ Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısım*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 181; Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 275-276; Beyânî, *a.g.e.*, s. 113; Kınalızâde Hasan Çelebi, *a.g.e.*, s. 521.

²⁰ Bu mecmua hakkında daha fazla bilgi için bkz: Uğur Öztürk, “Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası”, *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter 2013, p. 411-428.

²¹ Uğur Öztürk, “a.g.m.”, s. 426.

²² M. Fatih Köksal, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Tâli'î Maddesi, 14.02.2019, çevrimiçi.

tazmin ve iktibas bulunmadığını, atasözleriyle bağlantılı şiirler olduğunu ayrıca belirtir. Yine daha önce söylenmemiş kafiye ve redifler şairin bir başka yönüdür.²³ *Dîvân*'ında yer alan beyitler, sanatlar ve hayaller daha önce kullanılmamış orijinal ifadelerdir.²⁴ Âşık Çelebi de eserinde şairin şiirlerinin şöhetinin zâtına galip olduğunu söyleyerek şairin şiir gücünü över.²⁵

Tâli'î, XV. yy.ın önemli bir şahsiyeti olarak bugüne kadar edebî yönü hakkında mütaalalarda bulunulmamış bir şairdir. Bu makalede bir kasidesinden yola çıkarak şairlik yönünü göreceğimiz Tâli'î'nin kısa süre içerisinde edebî yönünü bütün hatlarıyla ortaya çıkararak ilim âlemine sunmayı ümit ediyoruz.

Eserleri

1. Farsça Dîvan:

Şairin Farsça şiirlerini havî eseridir. Tezkirelerde şairin böyle bir eseri olduğundan bahsedilmez.²⁶ *Dîvân*'da 22 kasîde, 427 gazel, 19 kıt'a, 4 rubâi bulunmaktadır. Kütüphanelerde üç nüshası tespit edilen *Farsça Dîvân*, Sedat Kardaş tarafından çalışılmıştır.²⁷

2. Târih/Selîm-nâme (?):

Eserin tam adına dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Âşık Çelebi, Tâli'î ve Sücûdî'nin Yavuz Sultân Selîm'in emriyle Acem seferi hakkında

²³ *Dîvân*'ını yayıma hazırlarken gördüğümüz kadarıyla Latîfî bu tespitlerinde son derece haklıdır. Şairin oldukça farklı kafiye ve redif tasarrufları bulunmaktadır.

²⁴ Latîfî, *a.g.e.*, s. 372-374.

²⁵ Âşık Çelebi, *a.g.e.*, s. 277.

²⁶ Topkapı Sarayı arşivinde bulunan ve II. Bayezid'in kitaplığı için 909/1503 tarihinde hazırlanmış olan katalogdaki kayda göre padişahın kütüphanesinde Tâli'î'nin *Farsça Dîvân*'ı bulunmaktadır. Bu bilgiden hareketle mezkûr eserin 909/1503 tarihinden önce toplandığı sonucu ortaya çıkar. Daha fazla bilgi için bkz: Erünsal, *a.g.e.*, s. 256.

²⁷ Bu çalışma ve daha fazla bilgi için bkz: Sedat Kardaş, *Tâli'î'nin Farsça Dîvanı ve Necâtî Bey Dîvanı ile Mazmunlar Açısından Mukayese (İnceleme - Edisyon Kritik - Transkripsiyonlu Metin - Tercüme -Mukayese)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.

mensur bir tarih yazma işine giriştikleri, ancak muhtemelen berbatlığından dolayı Tâli'î'nin metni ortaya çıkaramadığını; Gelibolulu Âlî ise ikisinin de manzum mensur birer eser ortaya koyduklarını, fakat değersizlikleri nedeniyle ikisinin de şöhet bulamadığını belirtmiştir.²⁸ Kütüphanelerde de henüz bir nüshası tespit edilememiştir.

3. *Türkçe Dîvân:*

Şairin Türkçe şiirlerini topladığı eseridir. Şairin *Türkçe Dîvân*'ı olduğu *Latîfî Tezkîresi*'nde kayıtlıdır.²⁹ Bugüne kadar sadece mecmualardaki şiirleri bilinen Tâli'î'nin *Türkçe Dîvân* nüshası yapılan katalog taramaları neticesinde tarafımızdan tespit edilmiştir. Yurtdışı kütüphanelerde yapmış olduğumuz taramalar neticesinde Tâli'î'nin kaside, terci-bend, gazel, kıt'a ve müfredlerini içeren *Dîvân* nüshası Fransa Milli Kütüphanesi Turc 270'de kayıtlı olan bir *Dîvânlar Mecmua'sının* 168^a-209^b varakları arasında ve sayfa kenarlarında bulunmaktadır. Yazma eserin herhangi bir yerinde istinsah kaydı ise bulunmamaktadır. Lâkin muhtevâsından anlaşıldığı kadarıyla mecmua XVI. yy.'a tarihlendirilebilir. İlk sayfada bir tesahüp kaydı vardır ki o da 1060/1650 tarihini göstermektedir. 168^a'da "Dîvân-ı Tâli'î Tâbe Serâhu ve Cea'le'l-Cennete Me'vâhu" kaydı ile Tâli'î'nin şiirleri dîvân tertibi gözetilerek başlamaktadır. Başlıktan anlaşıldığı gibi nüsha Tâli'î'nin ölümünden sonraki bir tarihe aittir. Yazma, katalog kayıtlarına göre 21*13.5 boyutlarında, 322 varaklık nestalik bir hatla tek elden çıkmış bir nüshadır. Tamamen şair *Dîvân*larından müteşekkildir.

Mecmua, Sadece *Tâli'î Dîvânı* nüshasını barındırması açısından değil tespitlerimize göre klasik Türk Edebiyatının diğer şairleri için de son derece önemli bir yazmadır. Yine bu mecmua sayesinde bugüne kadar ele geçmeyen nüshasını tespit ettiğimiz ve tarafımızdan yayıma hazırlanan *Kâtibî (Seydi Ali Reis) Dîvânı* ile klasik Türk edebiyatındaki kayıp *Dîvân*lardan birisi daha eksilecektir. XV. ve XVI. yy. şairlerinin *Dîvân* nüshalarını muhtevî 322 varaklık bu mecmuanın içeriği ve edebiyatımızdaki önemi hakkında ayrıntılı bir makale hazırladığımız ve kısa süre içerisinde yayımlanacağı için özetle bu bilgileri vermekle iktifa ettik.

²⁸ M. Fatih Köksal, a.g.md.

²⁹ Latîfî, a.g.e., s. 372-374.

Son olarak *Tâli'î Dîvân*, şiir mecmualarında yer alan şiirlerle mukayeseli bir şekilde; şiirlerin nesre çevirisi, açıklamalar ve *Necâtî Dîvân* ile de üslup özellikleri karşılaştırılarak yayıma hazırlanmakta olup yakında ilim âlemine sunulacaktır. Burada Yavuz Sultan Selâm adına yayımlanacak özel bir sayıda ona sunulan bu kasideyi konu ettik.

Tâli'î'nin Mısır Kasidesi

Yukarıda kısaca hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz Tâli'î'nin *Dîvân*'ında yer alan kasidelerden biri Mısır redifli kasidesidir. Kaynakların şahitliğinde tarihî bilgilerden anlaşıldığı üzere Yavuz Sultan Selâm'ın Mısır seferine katılan Tâli'î sefer başlangıcında “sefer” redifli kasidesini söylemiş³⁰ sefer sonrasında ise “Mısır” redifli kasidesi ile fethi kutlamıştır.

Mısır Kasidesi, 29 beyitten müteşekkil bir manzumedir. Manzumenin ilk beyitleri Osmanlı ordusunun Mısır'a girişini tasvir eder mahiyettedir. Tâli'î ilk iki beyitte Mısır'ın zaptedilmesinin sevinci ile dolup taşar gibidir. Yavuz'un devleti ile Mısır'ın zaptedildiğini belirten şair padişahın şevketinin bütün Mısır'ı kuşattığından söz açarak kasideye başlar. Ardından gelen beyitte ise askerlerin çokluğu ve bunların taşıdıkları bayraklar ile Mısır'ın bir lalezâra döndüğü belirtilir.

Mısır'ın toprağı Yavuz'un şehre girişiyle şereflenmiş ve onun atının ayağının tozu bile Mısır için mücevherli bir sürme olmuştur.

Sen şeh-süvâruñ atları ayağ(1) tozu bile
Kuhlü'l-cevâhir oldı ser-â-ser gubâr-ı Mısr [b. 4]

Yavuz Sultan Selâm, Mısır seferi sonucu alt ettiği Çerkeslerden gayret ü namus u ârı almış (b. 5) ve onları kendine tâbi kılmıştır. *Selâm-nâme*'lerde uzun uzun anlatılan olaylar Tâli'î'nin de gözünden kaçmamıştır. Kasidenin teşbib bölümünde şairin Mısır'ın fethedilmesinden duyduğu sevinç, Osmanlı askerlerinin tasviri ve bir bakıma Mısır medhiyesi sayılabilecek beyitler göze çarpmaktadır. Hatta Tâli'î'nin;

Altındadır behişt ya üstindedür anuñ
Ey kudret issi şânî-i perverdigâr-ı Mısr [b. 8]

³⁰ Makalenin konusu “Mısır Kasidesi” olduğu için burada “Sefer Kasidesi” zikredilmekle iktifa edildi.

beyti iki asır sonrasında Nedîm (ö. 1143/1730)’in dilinde meşhur olacak;

Altında mıdır yoksa üstünde midir cennet-i a’lâ
El-ḥaḳ bu ne ḥâlet bu ne ḥoş âb u hevâdır

şeklinde ve bu sefer İstanbul için söylenecektir. Yukarıdaki örnekten anlaşıldığı kadarıyla bu hayal, Nedîm’den önce Tâlî’î tarafından şiirde işlenmiş bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Tâlî’î Mısır’dan bahsederken Nil Nehri’ni de atlamaz ve Mısır’ın güzel nimetlerinin, yeşilliklerinin yanında Nil Irmağı’nın her daim akıllara geldiğinden bahseder.

[Her] ni‘met-i nebâtı laṭîf olduğu bu kim
[Hep] Nîl ırmağıyla sorılır ‘aḳâr-ı Mısr [b. 10]

Mısır deyince akla gelen bir ikinci husus ise tabii ki bu topraklarda yaşamış ve Kur’an-ı Kerîm’de hikâyeleri ahsenü’l-kasas olarak belirtilen Hz. Yûsuf ve Zeliha olacaktır.

Tâze olursa ḥüsn-i Zelîḥâ ‘aceb midür
Cennet-miṣâl dâ’im olurmuş bahâr-ı Mısr [b. 11]

Yûsuf da dönemin padişahı Yavuz ile birlikte anılacak ve Sultan Selîm “Yûsuf-ı zamâne” olarak vasedilecektir.

Ey Yûsuf-ı zamâne ‘azîz-i ḥübân olur
Ednâ ḳuluñ ki sen olasın nâm-dâr-ı Mısr [b. 15]

Kasidenin 14. beyti girizgâh sayılabilecekken burada Yavuz Sultan Selîm, bir önceki Safevî seferine atıfla “Sayyâd-ı Dicle” olarak vasedilmektedir. 15. beyitten itibaren de medhiyye beyitlerini içeren kasidede padişah çeşitli yönleriyle övülmektedir. Padişahın etrafına lütuf ve ihsanlarda bulunmaktan hiç geri kalmadığı [b. 16], Hz. Peygamberin şeriatını sağlamlaştırdığı [b. 19], onun sayesinde Mısır minarelerinde Allah’ın adının yankılandığı [b. 17] vb., şair tarafından beyitlerde çeşitli tahayyüller ile işlenen unsurlardır. Yine Yavuz’un dünyayı yönettiği, Arap mülkünün bunun yanında adının anılmayacağı [b. 23] ve onun mülkünün hesabını yapanların bu

işte çaresiz kalacakları, yüz bin Mısır'ın gelirinin, padişahın bir haneden alacağı avarız vergisiyle ancak karşılaştırılabileceği [b. 24] gibi unsurlar kasidede göze çarpan hususlardandır. Bizatihi seferde bulunan ve yaşanan her şeye şahit olan Tâli'î bu beyitler ile aslında Yavuz Sultan Selim dönemindeki devletin kudret ve zenginliğini de gözler önüne sermektedir.

Kasidenin 25. beyti taç beyittir. Tâli'î bu beyitte kendisinden bahsederek onun padişahın vasıflarını saymakta bir nevi yetersiz kalacağını belirtir ve Mısır'ın büyük/küçük bütün meddahlarının yanında hükümdarın mehdinde bulunduğunu söyler. Bir sonraki beyit ise dönemindeki bir geleneğe işaret etmesi bakımından önemlidir:

Şîrîn lebûn kelâmı yiter Rûma armağan
Şeker olur hemîşe şehâ yâdigâr-ı Mısr [b. 26]

Şair, padişahın tatlı sözler isterken bunu o günkü bir gelenekle bağdaştırarak Mısır'dan Rûm'a armağan veya yadigâr olarak şeker getirildiği üzerinde durur.

Kaside Tâli'î'nin padişah ve devleti hakkında dua bölümü ile hitama ermektedir.

S o n u ç

XV. yy. Osmanlı Devleti'nin her alanda güçlenip büyüdüğü bir dönem olarak Türk şiirinin de kendi orijinalitesini yakaladığı bir devirdir. Bu devirde yetişen usta şairler elinde Türk şiiri gelişimini sürdürmüş ve altın çağ sayılabilecek XVI. yy.ın hazırlıkları yapılmıştır. Kaynaklarda kendisinden sitayişle bahsedilen Tâli'î de bu yüzyılın önemli bir edebî şahsiyetidir. Tezkirelerde *Türkçe Dîvân* sahibi olduğu belirtilmesine rağmen eseri bugüne kadar ele geçmeyen şairin şiiri hakkında bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu yazı ile beraber ilk defa Tâli'î'nin bir kasidesi ilim âlemine sunulmuş ve kayıp eseri hakkında kısa bilgi verilmiştir. Kaynaklarda Necâtî takipçisi olduğu söylenen ve hayatının bir bölümünü de Necâtî ile birlikte geçiren şairin *Türkçe Dîvânı*'nı ortaya koymakla Türk edebiyatında kayıp *Dîvân* nüshalarından birisi daha gün yüzüne çıkacaktır.

Yavuz Sultan Selim ile birlikte Mısır seferine katılan şair, Mısır'ın fethi üzerine kısa sayılabilecek bir kaside söylemiştir. Kaside, Yavuz medhiyesi

olmakla birlikte aslında Mısır medhiyesi hüviyetini de taşımaktadır. Özellikle teşbib bölümlerinde Tâli'î Mısır'ın güzellikleri, güzelleri, havası suyu ilh. bahsetmektedir. Yukarıda görüldüğü üzere şairin Mısır hakkındaki bir tahayyülü kendisinden 200 yıl sonra Nedîm'e İstanbul Kasidesi'nde bir hayal örneği olmuştur. Tâli'î, her ne kadar Necâtî gibi etki alanı geniş bir şair olmamışsa da tezkirelerden anlaşıldığına göre döneminden sonra Türk şiirine etki etmiş bir şahsiyettir.

Metin³¹

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

Muzâri' -- + / - + - + / + -- + / - + -

1. Ey devletünle oldu musahhar diyâr-ı Mısr
Vey şevketünle tıldı ser-â-ser kenâr-ı Mısr
2. Bayraklarıyla 'asker-i gerdün-me'serün
Handân u hurrem oldu yine lâle-zâr-ı Mısr
3. Çün maqdem-i şerîfün-ile kesb ider şeref
Hâk-i süm-i semendün olur iftihâr-ı Mısr
4. Sen şeh-süvâruñ atları ayağ(1) tozı bile
Kuhlü'l-cevâhir oldu ser-â-ser gubâr-ı Mısr
5. Çokdan mu'izz-i saltanadur gerçi görmedi
Bu şevket ü vakârı bu dârâtı dâr-ı Mısr
6. Şâhâ tapuñla haşre degin haq bu fahr ider
Çerkesden etdi gayret ü nâmûs u 'âr-ı Mısr
7. Elbette sen Skender-i şânî için yine
Câm-ı cihân-nümâ durur âyîne-dâr-ı Mısr
8. Altındadur behişt ya üstindedür anuñ
Ey kudret issi şânî'-i perverdigâr-ı Mısr
9. Gâyetde dil-nüvâz durur halkı hoş tutar
Şer'î müşelleş-ile mey-i hoş-güvâr-ı Mısr
10. [Her] ni'met-i nebâtı laţîf olduğı bu kim
[Hep] Nîl ırmağıyla şorılır 'aķâr-ı Mısr
11. Tâze olursa hüsn-i Zelîhâ 'aceb midür
Cennet-mişâl dâ'im olurmuş bahâr-ı Mısr

³¹ Tâli'i, *Dîvân*, vr. 172^b-174^a.

12. Gül yüzlü leylî saçlu güzeller hevâsıla
 Ẕadr-ile ‘ıyd olur yine leyl ü nehâr-ı Mışr
13. Serv ü çenâr boylu güzellere kim bakar
 Deryâ-yı Nıldür çü bugün cüy-bâr-ı Mışr
14. Şayyâd-ı Dicle mühr[e] koyup mâhî şayd ider
 Âhû gibi güzeller olurken nigâr-ı Mışr
15. Ey Yûsuf-ı zamâne ‘azîz-i hûbân olur
 Ednâ kuluñ ki sen olasın nâm-dâr-ı Mışr
16. Sultân-ı bende-perver ü hâkân-ı pür-kerem
 Sensin bugün cihânda eyâ şehr-yâr-ı Mışr
17. ‘Âlem seni ta‘accüb ider bu ‘aceb midür
 Allâhu ekber-ile tölarsa menâr-ı Mışr
18. Çün devlet ü sa‘âdet-ile seyre çıkasın
 Allâhu yensurakle³² tölâr reh-güzâr-ı Mışr
19. Devründe muhkem olmağa şer‘-i Muhammedî
 Dîn ƙal‘asına aħmerî kimdür hişâr-ı Mışr
20. ‘Adl it [ki] dâd-ıla ƙuta âfâķı vüşukuñ³³
 ‘Âlemde şükr-ile duru[lu]r iştihâr-ı Mışr
21. Dirlügi tiz dükendügi Ƙıbtîlerüñ bu kim
 Tamğa alur imiş uludan bâc-dâr-ı Mışr
22. Hâķķâ budur ki ƙoƙtölu olursa bârsuz(?)
 İnşâf ü ‘adlün-ile yemîn ü yesâr-ı Mışr
23. Kevn ü mekân tıfluñ olupdur şehâ bugün
 Mülk-i ‘Arab ne nesne durur yâ diyâr-ı Mışr

³² “Ve yensuraka (A)llâhu nasran ‘azîzâ(n)”, “Ve sana Allah, şanlı bir zaferle yardım eder.”Kur’an-ı Kerîm, Fetih 48/3. *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı, 13. Baskı, Ankara 2007.

³³ Kelimenin imlâsı vüşüķuñ olsa da vezin gereği bu şekilde okundu.

24. ‘Âlem senûn hisâbın iderlerse mülk[ün]ün
Bir hâne-i ‘avârız olur şad-hezâr-ı Mısr
25. Kimdür ki Tâli‘î ide evşâf-ı şeh-r-yâr
Meddâh-ı şeh durur çü şıgâr u kiber-i Mısr
26. Şîrîn lebûn kelâmı yiter Rûma armağan
Şekker olur hemîşe şehâ yâdigâr-ı Mısr
27. Nite ki devr ider bu felek [‘aksine]³⁴ anuñ
Nite ki şâbit ola yirinde medâr-ı Mısr
28. Handân u hurrem ola gülistân-ı devletün
Zeyn oldı gönçe güller-ile nev-bahâr-ı Mısr
29. ‘Ömrün bahârı tâze vü ter ola dâ‘imâ
Ser-sebz olduğınca şehâ sebze-zâr-ı Mısr

KAYNAKÇA

- ÂŞIK ÇELEBİ, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*, Haz. Filiz Kılıç, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> [18.02.2019, çevrimiçi].
- BEYÂNÎ, *Beyânî Tezkiresi*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkire-sipdf.pdf?0>, [18.02.2019, çevrimiçi].
- ERSOY, Ersen, “Fatih Devrinde Cinâs Ustası Bir Şair: Hafî”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 2013, s. 195-216.
- ERÜNSAL, İsmail, *Türk Edebiyatının Arşiv Kaynakları*, Harvard Üniversitesi Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay., Harvard 2008.
- GELİBOLULU ÂLÎ, *Künhü’l-Ahbâr’ın Tezkire Kısım*, Haz. Mustafa İsen, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.

³⁴ Yazmada: ikiye

- KARDAŞ, Sedat, *Tâli’î’nin Farsça Divanı ve Necâtî Bey Divanı ile Mazmunlar Açısından Mukayesesi (İnceleme - Edisyon Kritik - Transkripsiyonlu Metin - Tercüme -Mukayese)*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012.
- KILIÇ, Atabey, “Fatih Devri Türk Edebiyatına Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 2003/1, s. 85-93.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> [18.02.2019, çevrimiçi].
- KÖKSAL, M. Fatih, “Tâli’î” Maddesi, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 14.02.2019, çevrimiçi.
- LATÎFÎ, *Tezkiretü’ş-Şu’arâ ve Tabsıratü’n-Nuzamâ*, Haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.
- ÖZTÜRK, Uğur, “Tezkire Niteliğinde Bir Şiir Mecmuası”, *Turkish Studies*, Volume 8/1 Winter 2013, p. 411-428.
- SEHÎ BEG, *Heşt Bihişt*, Haz. Hakan Yekbaş, Kültür Bakanlığı E-Kitap Yayımı. http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bi-histpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD771F0E5&crefer=CA7D8C68DB186302D3F9882C22D29B894E9ABDABDA34FA1F4FBD462123F9FC44 [18.02.2019, çevrimiçi].
- SESLİKAYA, Ali, *Yavuz Sultan Selim’in Sefer Menzîlnâmeleri (Çaldıran, Kemah, Dulkadiroğlu Ve Mısır Seferi Menzîlnâmeleri) ve Haydar Çelebi Ruznâmesi: Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014.
- TEKİN, Gönül, "Fatih Devri Türk Edebiyatı", *İstanbul Armağanı I Fetih ve Fatih*, Haz. Mustafa Armağan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul, (Tarihsiz).
- YAKUPOĞLU, Cevdet, “II. Bayezid’in Oğlu Şehzade Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 12, 2010, s. 319-339.

“15TH CENTURY POET TALİ’İ’S EGYPT QASIDA”

Abstract

Tâli’i (d. 925/1519) is diwan holder poet, who is mentioned chiefly in the tezkires, which are the primary sources of classic Turkish literature, and other sources. The poet was appointed as the treasury clerk in Mehmed the Conqueror’s reign (1451-1481). He worked as the treasurer to Prince Mahmud, in Bayezid II’s reign. (1481-1512) Then he became a janissary clerk in Selim I’s reign. (1512-1520). Even though sources praise his poems and him and claim that he was a diwan holder, his poems were not unearthed and copies of his works could not been found up until this day. Thanks to our studies, his Turkish Diwan copy is found. This article deals with his Egypt rhymed poem that can be found in his diwan, which is about to be published. The poet who joined the expedition of Selim I’s to Egypt, according to his works’ contents, wrote his poems immediately after the conquest of Egypt. Most probably this was his last poem. For he died in 925/1519 after the expedition. In this paper, information about Tâli’i and his Turkish diwan copy, contains of its contents will be studied.

Keywords

Tali’i, 15th century, qasida, Egypt, Selim I.